

ANTROPOSEN ÇAĞI'NDA AİLE KURUMUNU YENİDEN DÜŞÜNMEK: METABOLİK ÇATLAK PERSPEKTİFİNDEN NİTEL BİR İNCELEMEⁱ

Aleyna TAYDAŞⁱⁱ, Günce DEMİRⁱⁱⁱ

Öz

Antroposen Çağı, insanların doğal sistemler üzerindeki dönüştürücü etkilerinin jeolojik ölçekte hissedildiği ve toplumsal yapılar ile ekolojik sistemler arasındaki ilişkinin hissedilir biçimde yeniden inşa edildiği bir dönem olarak tanımlanmaktadır. Özellikle son yıllarda Türkiye’de kırsal ekonomilerdeki dönüşüm, Marx’ın ve Foster’in “metabolik çatlak” kavramı çerçevesinde ele alınabilecek derin ekolojik ve sosyal kırılmalıkları ortaya koymaktadır. Ekolojik ve sosyal kırılmalıklar, özellikle aile kurumu üzerinde çok boyutlu etkiler yaratmaktadır. Tarıma dayalı üretim ilişkilerinin çözülmesi, geniş aile yapılarının çözülüşü ve kuşaklar arası kültürel aktarım mekanizmalarında kopukluklar meydana getirmektedir. Gerçekleştirilmiş olan çalışma kapsamında Türkiye’nin 12. Kalkınma Planı ve “2025 Aile Yılı” stratejileri çerçevesinde hem kırsal alanda hem de kentsel alanlarda tarımla uğraşan ailelerin deneyimlerini merkeze alan kapsamlı bir nitel araştırma gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, 10 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır; bu görüşmeler ekonomik dayanışma biçimleri, üretim tüketim ilişkileri, mekânsal aidiyet algısı ve ekolojik farkındalık başlıkları altında değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında elde edilen bulgular ışığında, aile kurumunun sosyal ve kültürel dokusunun zayıflatıldığını, ekonomik kırılmalıkları derinleştirdiğini ve kuşaklar arası dayanışma mekanizmalarının aşınmasına neden olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, tarım faaliyetlerini sürdürülebilir kılınması ve aile kurumunda dayanışma pratiklerinin güçlendirilmesi için geliştirilmesi gereken politikaların ekolojik ve sosyal bir bakış açısıyla bütüncül olarak ele alınmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Çalışmanın önerileri arasında, kırsal ve kentsel tarım pratiklerini gerçekleştiren ailelerin ihtiyaçlarına duyarlı aile politikaları geliştirilmesi, kültürel hafızanın sürekliliğini destekleyen mekanizmaların kurulması ve kentleşme süreçlerinin sosyal ve ekolojik adalet perspektifiyle yönetilmesi yer verilmektedir. Antroposen Çağı’nın yaratmış olduğu çok katmanlı krizlere karşı hem toplumsal hem de ekolojik olarak aile kurumunun güçlendirilmesi öngörülmektedir. Sonuç olarak, Antroposen Çağı’nda ailelerin çevresel krizlere karşı geliştirdiği uyum stratejileri, yalnızca hayatta kalma çabası olmaktan öte; kültürel süreklilik, toplumsal dayanışma ve ekolojik duyarlılık süreçlerinin bir arada işlediği dinamik bir dönüşümü ifade etmektedir. Ailelerin ekolojik kırılmalıklarını azaltarak toplumsal dayanışma mekanizmalarını güçlendirmeyi ve sürdürülebilir bir

ⁱ KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI AİLE ÇALIŞMALARI KONGRESİ-IFSC (23-25/10/2025)’nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur. (It was presented as an oral presentation at the Kırıkkale University International Family Studies Congress-IFSC [23-25/10/2025]).

ⁱⁱ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, aleynataydas@gmail.com, 0009-0003-0758-4774

ⁱⁱⁱ Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, gunceyilmaz@gmail.com, 0000-0001-7747-6769

toplumsal yapının inşasını desteklemeyi amaçlayan yeşil politikaların geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Antroposen Çağı, Aile İçi İşbölümü, Tarımsal Geçim Stratejileri, Ekolojik Kırılganlık

RETHINKING THE INSTITUTION OF FAMILY IN THE ANTHROPOCENE ERA: A QUALITATIVE EXAMINATION FROM THE PERSPECTIVE OF METABOLIC RIFT

Abstract

The Anthropocene Epoch is characterized as a transformative era in which human impact on natural systems attains a geological scale, fundamentally reconstructing the nexus between social structures and ecological systems. In the specific context of Turkey, the recent transformation of rural economies has unveiled profound ecological and social vulnerabilities that can be rigorously analyzed through the conceptual framework of the “metabolic rift,” as posited by Marx and Foster. These socio-ecological fragilities exert multidimensional pressures on the institution of the family, where the dissolution of traditional agriculture-based production relations has catalyzed the breakdown of extended family structures and the disruption of intergenerational cultural transmission mechanisms. To address these issues, this study presents a comprehensive qualitative inquiry focusing on the experiences of families involved in agricultural practices across rural and urban environments, situated within the strategic framework of Turkey’s 12th Development Plan and the “2025 Family Year” initiatives. Utilizing in-depth interviews with ten participants, the research evaluates four critical dimensions: forms of economic solidarity, production-consumption relationships, perceptions of spatial belonging, and ecological awareness. The findings reveal that the socio-cultural fabric of the family has significantly weakened, thereby deepening economic vulnerabilities and eroding the mechanisms of intergenerational solidarity. The study emphasizes the imperative of developing holistic policies to ensure the sustainability of agricultural activities while reinforcing familial solidarity from an ecological and social standpoint. Proposed recommendations include the design of family policies sensitive to the nuances of rural-urban agricultural shifts, the establishment of mechanisms for cultural memory continuity, and the governance of urbanization through social and ecological justice. Ultimately, adaptation strategies in the Anthropocene must transcend mere survival, fostering a dynamic transformation where cultural continuity and ecological sensitivity converge to build a resilient and sustainable social structure through targeted green policies.

Keywords: Anthropocene Era, Domestic Division of Labor, Agricultural Livelihood Strategies, Ecological Vulnerability

Extended Abstract

The Anthropocene Epoch is defined as a unique historical phase in which human activities have transformed the Earth's biophysical processes on a geological scale, blurring the ontological boundaries between nature and society. In this epoch, humanity has become a defining geological force, leaving permanent traces in the stratigraphic record through radioactive isotopes from nuclear testing, plastic waste, and intensive concretization. At the same time, in this new era, humanity has become the main perpetrator of global crises such as climate change, biodiversity loss, and soil erosion. While the beginning of this period in the world is debated with different thresholds such as the agricultural revolution, the industrial revolution, or the “Great Acceleration” of the 1950s, the basic consensus is that the speed and scale of human intervention represent a radical break from the Holocene period. From a sociological perspective, the Anthropocene is not merely an environmental crisis; it is a process reflecting the destruction wrought on nature by social inequalities, political choices, and economic systems. One of the most powerful theoretical frameworks explaining the structural causes of this crisis, the “metabolic rift” theory, argues that the capitalist mode of production disrupts nature's cyclical processes, severing the material link between humans and the natural environment. This approach, conceptualized by Marx and Foster, treats ecological crises not as technical glitches but as a structural outcome of social relations and a “social rupture.”

In the Turkish context, this metabolic rift is embodied by rapid urbanization, the commodification of agricultural land for construction, and the decline of small-scale production. In particular, the severe water shortages experienced in 2025 and the depletion of groundwater in centers such as the Konya Plain have shaken both ecosystems and the economic security of producer families, deepening ecological and social vulnerabilities. In this process, the family institution, the cornerstone of society, is positioned as the “last carrier” actor most affected by the multi-layered transformations created by the Anthropocene and, at the same time, striving to develop micro-scale resistance to these crises. Qualitative research conducted with 10 participants from different generations in the province of Ankara reveals that the dissolution of agriculture-based collective production relations has transformed the family structure from an extended family to a nuclear family and eroded traditional solidarity networks. The research findings show that agricultural heritage is no longer an intergenerational production practice but has been reduced to “economic capital” converted into urban investments in the eyes of younger generations. It shows that agricultural heritage is no longer a production practice but has been transformed into a means of “economic capital” that provides resources for urban investments among younger generations; for example, even young people who have received agricultural engineering education are turning to urban income tools rather than connecting with the land. This situation triggers a power struggle between experience-based traditional knowledge and modern technical education, restructuring intra-family authority relations. The weakening of the direct connection to the

land triggers tension between experience-based traditional knowledge and modern technical education, leading to the reestablishment of intra-family authority and legitimacy relations.

One of the most striking findings of the study is the central role of women's labor as the “invisible carrier” of socio-ecological reproduction. Through practices such as food preparation, care work, and drying and storing surplus products (beans, watermelons, etc.) that cannot be sold at the market, women mitigate the economic effects of ecological crises and create a vital area of resilience for the family economy. This “mobile labor” weaves a network of reproduction between the countryside and the city, reconnecting the broken links between individuals and nature at the micro level. However, without structural support, these practices of solidarity are increasingly fragile. When evaluated in light of Turkey's 12th Development Plan and the strategic goals of the “2025 Family Year,” it is essential to develop comprehensive green policies that include agricultural sustainability, social justice, and the improvement of the gendered labor regime in order to strengthen the family in the face of these crises. The protection of family-based agricultural production and the establishment of mechanisms to ensure the continuity of cultural memory are fundamental areas of intervention to reduce the social impacts of the metabolic rift. Ultimately, in the Anthropocene, the family is both a fragile unit directly exposed to ecological risks and the most critical strategic actor in building a sustainable future through traditional knowledge and collective memory.

Giriş

Antroposen Çağı, insan faaliyetlerinin yalnızca toplumsal yapıları değil, aynı zamanda yerkürenin biyofiziksel işleyişini de geri dönülmez biçimde dönüştürdüğü bir dönem olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bu çağda doğa ve toplum arasındaki ilişki, klasik çevre-toplum ayrımlarını aşarak, karşılıklı etkileşim ve bağımlılık temelinde yeniden düşünülmeyi zorunlu kılmaktadır. Özellikle kentleşme, tarımsal üretim biçimleri ve aile kurumu arasındaki ilişkiler, Antroposen bağlamında çok katmanlı bir dönüşüm sürecine işaret etmektedir.

Türkiye’de son yıllarda hızlanan kentleşme, kırsal alanlardan kentsel alanlara yönelik yoğun göç hareketleri ve tarım arazilerinin yapılaşmaya açılması hem ekolojik sistemler hem de toplumsal kurumlar üzerinde derin etkiler yaratmaktadır. Bu süreçler yalnızca üretim biçimlerini değil, aynı zamanda aile yapıları, kuşaklar arası ilişkiler ve kültürel aktarım mekanizmalarını da dönüştürmektedir. Bu çalışma, söz konusu dönüşümleri Marx ve Foster tarafından geliştirilen “metabolik çatlak” kavramı çerçevesinde ele alarak, ekolojik ve toplumsal kırılmalıkların aile kurumu üzerindeki yansımalarını analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Kuramsal Çerçeve: Antroposen ve Metabolik Çatlak

Marx’ın kapitalist üretim tarzının doğa ile toplum arasındaki maddi dolaşımı bozduğunu ifade etmek üzere kullandığı metabolizma kavramı, insan emeği aracılığıyla kurulan doğa ve toplum ilişkisinin tarihsel ve toplumsal olarak belirlenmiş bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Marx’a göre kapitalist üretim, doğanın yeniden üretim koşullarını göz

ardı ederek, insan ile doğal çevre arasındaki maddi döngüleri parçalamakta ve bu döngüleri piyasa mantığına tabi kılmaktadır (Marx, 2011). Bu kopuş, yalnızca ekolojik bir sorun değil; aynı zamanda toplumsal ilişkilerin yeniden örgütlenmesine yol açan yapısal bir dönüşüm olarak ele alınmalıdır. Bu kavramsal çerçeve, özellikle John Bellamy Foster tarafından geliştirilerek “metabolik çatlak” kavramı altında ekolojik krizler bağlamında yeniden yorumlanmıştır. Foster, kapitalist üretim ilişkilerinin, doğanın taşıma kapasitesini aşan bir sömürü biçimi yaratarak, insan emeği, üretim süreçleri ve doğal kaynaklar arasındaki bütünlüklü ilişkiyi sistematik olarak zedelediğini ileri sürmektedir (Foster, 1999; Foster, Clark ve York, 2023). Saito’nun da vurguladığı üzere, metabolik çatlak yaklaşımı, çevresel sorunları teknik ya da yönetsel eksiklikler olarak değil, kapitalist toplumsal ilişkilerin yapısal bir sonucu olarak ele alan eleştirel bir perspektif sunmaktadır (Saito, 2020, s.12).

Antroposen Çağı bağlamında metabolik çatlak, yalnızca doğal sistemlerdeki bozulmalarla sınırlı kalmamakta; toplumsal yapıların, mekânsal örgütlenmenin ve gündelik yaşam pratiklerinin dönüşümünde de belirleyici bir rol oynamaktadır. Kapitalist kentleşme ve sanayileşme süreçleri, kırsal alanların üretim ve yaşam mekânı olma niteliğini zayıflatarak, tarıma dayalı üretim ilişkilerinin çözülmesine neden olmaktadır. Harvey’in (2014) belirttiği gibi, kapitalist kentleşme, doğanın metalaştırılması ve mekânın sermaye birikimi doğrultusunda yeniden düzenlenmesi yoluyla ekolojik ve toplumsal eşitsizlikleri derinleştirmektedir.

Türkiye bağlamında bu süreç, özellikle tarımsal üretim alanlarının yapılaşmaya açılması, küçük üreticiliğin gerilemesi ve kırsal nüfusun kentlere yönelmesiyle somutlaşmaktadır. Kırdan kente göç, yalnızca ekonomik bir yer değiştirme süreci değil; aynı zamanda aile yapıları, kuşaklar arası ilişkiler ve kültürel aktarım mekanizmaları üzerinde dönüştürücü etkiler yaratan toplumsal bir olgudur (Keyder, 2018; Buğra & Keyder, 2006). Tarıma dayalı üretim ilişkilerinin çözülmesi, kırsal yaşamın ekonomik ve kültürel sürdürülebilirliğini zayıflatmakta; geniş aile yapılarının çözülmesine ve çekirdek aile formlarının yaygınlaşmasına zemin hazırlamaktadır.

Bu dönüşüm, kuşaklar arası bilgi ve deneyim aktarımını sekteye uğrattırken, özellikle tarımsal üretime dayalı kolektif emek pratiklerinin ve dayanışma ağlarının aşınmasına yol açmaktadır. Kırsal alanda aile, yalnızca biyolojik bir birlik değil; üretimin, bakım emeğinin ve kültürel belleğin temel taşıyıcısı olarak işlev görmektedir. Ancak Antroposen koşullarında hızlanan kentleşme ve tarımsal çözülme süreçleri, aile kurumunun bu çok yönlü işlevlerini zayıflatmakta ve aileyi giderek daha kırılgan bir toplumsal birim haline getirmektedir (Tekeli, 2011).

Bu bağlamda metabolik çatlak, Antroposen Çağı’nda aile kurumunun karşı karşıya kaldığı ekolojik ve toplumsal riskleri anlamak açısından güçlü bir analitik araç sunmaktadır. Doğa ile toplum arasındaki kopuş, ailelerin üretimle, mekânla ve kültürel süreklilikle kurduğu ilişkileri de dönüştürmekte; aileyi hem ekolojik krizlerin etkilerine açık hem de bu krizlere karşı potansiyel bir uyum ve dayanışma alanı olarak konumlandırmaktadır.

Antroposen nedir?

Antroposen kavramı, insanlık tarihi açısından yalnızca çevresel değil, aynı zamanda epistemolojik ve etik sonuçlar doğuran önemli bir kırılma noktasına işaret etmektedir. Bu çağda, insan faaliyetlerinin gezegenin doğal sistemleri üzerindeki etkilerini anlamak, bu etkilerin yol açtığı ekolojik krizlere yönelik çözüm yolları geliştirmek ve insanlığın geleceğini sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda yeniden düşünmek zorunlu hale gelmiştir. Antroposen tartışmaları, doğa ile toplum arasındaki ilişkinin niteliğine dair yerleşik kabulleri sorgulamakta ve insanın yeryüzündeki konumunu yeniden tanımlamaktadır.

Bununla birlikte, Antroposen'in bir jeolojik çağ olarak kabul edilip edilmemesi bilim dünyasında halen tartışmalı bir konudur. Bu tartışmanın temelinde, Antroposen'in Uluslararası Stratigrafi Komisyonu (International Commission on Stratigraphy – ICS) tarafından belirlenen jeolojik dönemlendirme ölçütlerini karşılayıp karşılamadığı sorusu yer almaktadır (<https://stratigraphy.org/chart/>). Jeolojik bir çağın tanımlanabilmesi için, yerküre tarihinde küresel ölçekte senkronize olmuş ve stratigrafik kayıtlarda açık biçimde izlenebilen kalıcı değişimlerin bulunması gerekmektedir. İnsanların jeolojik bir etken hâline gelerek gezegenin sistemik işleyişini dönüştürdüğünü ve Dünya'nın insan faaliyetlerinin belirleyici olduğu yeni bir işleyiş rejimine girdiğini ileri süren araştırmacılar, bu doğrultuda jeolojik zaman çizelgesinin son evresinin *Antroposen* olarak adlandırılması gerektiğini savunmaktadır. Ancak Antroposen'in başlangıç tarihine ilişkin bilimsel literatürde henüz ortak bir uzlaş sağlanmış değildir (Bekaroğlu,2022, s.1136). Tarım devrimi, küreselleşme 1.0, sanayi devrimi ve İkinci Dünya Savaşı sonrası büyük hızlanma, enerji kullanımı ve örgütlenme biçimlerinde köklü değişimler yaratmış; özellikle son yüzyılda insan faaliyetleri gezegen üzerinde jeolojik ölçekte etkiler üretmiştir. (Bekaroğlu,2022, s.1136).

İklim değişikliği, biyoçeşitlilik kaybı, toprak erozyonu, ormansızlaşma ve farklı türlerde çevresel kirlilik, yerkürenin biyofiziksel işleyişini köklü biçimde etkilemektedir. Bu süreçler yalnızca ekolojik dengeleri bozmakla kalmamakta; aynı zamanda yerkürenin jeolojik kayıtlarında kalıcı izler bırakmaktadır. Nükleer silah denemeleri sonucunda ortaya çıkan radyoaktif izotoplar, plastik atıkların ve betonlaşmanın yaygınlaşması, gelecekteki jeologlar tarafından ayırt edilebilir nitelikte yeni stratigrafik katmanların oluşmasına neden olmaktadır.

İnsan kaynaklı bu değişimlerin hızı ve ölçeği, önceki jeolojik dönemlerde gözlemlenen doğal dönüşümlerle karşılaştırıldığında son derece istisnai bir nitelik taşımaktadır. Kısa bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşen bu yoğun müdahaleler, Antroposen'i Holosen'den ayıran temel özelliklerden biri olarak değerlendirilmektedir. Ancak tüm bu güçlü kanıtlara rağmen, Antroposen henüz ICS tarafından resmi olarak tanınmış bir jeolojik çağ statüsü kazanmamıştır. ICS, jeolojik zaman ölçeğini belirleyen ve yeni dönemlerin tanımlanmasında nihai yetkiye sahip olan bilimsel organdır ve bu kurum nezdinde Antroposen tartışmaları devam etmektedir.

Antroposen'in resmîyet kazanamamasının önemli nedenlerinden biri çağın başlangıç tarihine ilişkin bilimsel uzlaş eksikliğidir. Literatürde bu konuda farklı yaklaşımlar

bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar, insan ve doğa ilişkilerinde köklü bir dönüşüm yarattığı gerekçesiyle tarım faaliyetlerinin başlangıcını Antroposen'in çıkış noktası olarak kabul etmektedir. İnsanların yerleşik hayata geçerek toprağı kendi isteklerine göre daha verimli, daha düzenli ekmek istemeleri doğa insan ilişkisi arasında önemli bir kırılma ortaya koymuştur. Ancak bazı bilim insanları için tarım toplumuna geçiş Antroposen kırılmayı yaratacak kadar derin bir çatlak oluşturmamaktadır onlara göre; fosil yakıt kullanımının yaygınlaşmasıyla ekolojik etkilerin hız kazandığı Sanayi Devrimi'ni başlangıç olarak öne çıkarmaktadır. Bir başka yaklaşım, nükleer denemelerin başladığı 20. yüzyılın ortalarını, özellikle radyoaktif izotopların küresel ölçekte stratigrafik bir işaret oluşturmasını gerekçe göstererek Antroposen'in başlangıcı olarak değerlendirmektedir. Ayrıca 1950'li yıllarla birlikte tanımlanan "Büyük Hızlanma" dönemi, insan faaliyetlerinin çevresel etkilerinin dramatik biçimde arttığı bir eşik olarak sıklıkla vurgulanmaktadır (Steffen, Crutzen & McNeill, 2007).

Bu farklı başlangıç önerileri, Antroposen'in sınırlarının net biçimde çizilememesine ve dolayısıyla bir jeolojik çağ olarak tanımlanmasında yaşanan güçlüklerin derinleşmesine yol açmaktadır. Başlangıç noktasına ilişkin bu belirsizlik, Antroposen'in bilimsel ve kurumsal düzeyde resmi olarak kabul edilmemesinde belirleyici faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Metabolik Çatlak Nedir?

Marx'a göre Sanayi devrimi ile hız kazanan kapitalizm, kapitalist üretim tarzının da etkisi ile ekolojik krizlere yol açmıştır. Yağmur ormanlarının yerine fabrikaların açılması, daha fazla ürün üretebilmek için doğal kaynakların sonsuzmuş gibi tüketilmesi ekolojik krizin en temel nedenleridir. Bu ekolojik krizlerin çözülebilmesi ancak ekososyolist bir açıdan mümkün görünmektedir (Kovel, 2008: 7). Marx, metabolizma kavramını, insanın doğayla kurduğu ilişkinin basit bir karşılıklı etkileşimden ibaret olmadığını; aksine insan emeği aracılığıyla doğa ve toplum arasında tesis edilen, maddi üretim süreçleri temelinde şekillenen ve tarihsel olarak belirli üretim ilişkileri içinde örgütlenen bir bütünlük olarak kavramsallaştırmaktadır. Bu bağlamda metabolizma, insanın doğal koşulları dönüştürürken aynı zamanda kendi toplumsal varoluşunu yeniden ürettiği, ancak kapitalist üretim tarzı altında bu ilişkinin bütüncül ve dengeli yapısının bozulduğu; ihtiyaçların, ilişkilerin ve üretim süreçlerinin insanın denetiminden kısmen koparak yabancılaşmış, karmaşık, dinamik ve görece özerk bir ilişkiler ağına dönüştüğü bir süreci ifade etmektedir (Foster, 2012, s.213).

Antroposen ve Metabolik Çatlak Kavramlarına Sosyolojik Bakış

Günümüz sosyal bilimlerinde doğa ve toplum ilişkisini anlamak için iki önemli kavram karşımıza çıkmaktadır: Antroposen ve Metabolik Çatlak. Her ikisi de insanın doğa üzerindeki etkisini ve toplum-ekoloji ilişkisini analiz eder, fakat farklı teorik bakış açılarına sahiptir. Kavramların kullanım sıklığı giderek artmakla birlikte etkileri de pek çok alanda tartışma konusu olmaktadır. Bu açıdan sosyolojik bakış açısıyla bu kavramları değerlendirmek, sadece çevresel değişimi anlamakla kalmaz, aynı zamanda bu

değişimin sosyal, ekonomik ve politik kökenlerini ve insan toplumunun doğa ile olan tarihsel ilişkisini de ortaya koymaktadır. Sosyologlar, Antroposen kavramını incelerken sadece fiziksel etkileri değil, sosyal eşitsizlikleri, güç ilişkilerini, politik tercihleri ve ekonomik sistemlerin doğa üzerindeki etkilerini de incelemektedir. Örneğin, kapitalist üretim biçimlerinin doğayı sömürmesi ve iklim değişikliğine yol açması bu çerçevede ele alınmaktadır. Antroposen tartışmaları, iklim krizinin sadece bilimsel bir olgu olmadığını; aynı zamanda siyasi ve sosyal bir sorun olduğunu da açıklamaktadır (Uğur, 2021, s.576). Aynı zamanda kapitalist üretim süreçleri doğa ile insan arasındaki metabolik ilişkiyi de bozmaktadır. Önceleri tarımsal üretim daha sonra ise endüstriyel üretim süreçleri için doğadan alınan hammaddeler yeri doldurulamaz şekilde kullanılmaktadır. Bu sistematik kopuş, ekolojik döngüleri bozar ve uzun vadede çevresel sorunlara yol açar (Foster, 2012). Bu durum metabolik çatlakları oluşturur. Metabolik çatlaklar doğa ve insan arasındaki döngüsellliği bozar. Döngünün bozulması kırılmaları yaratır ve geri dönülemez zararları doğurur.

Bir başka deyişle; Antroposen ve metabolik çatlak kavramları, insan toplumlarının doğa ile kurduğu ilişkinin krizli niteliğini farklı ama birbirini tamamlayan teorik düzlemlerde ele alır. Antroposen kavramı, insan faaliyetlerinin gezegenin jeolojik, biyolojik ve iklimsel süreçleri üzerinde belirleyici bir güç hâline geldiğini vurgularken, metabolik çatlak kavramı bu etkinin ardındaki toplumsal ve ekonomik mekanizmaları görünür kılar. Bu nedenle metabolik çatlak, Antroposen'in nedenlerini sosyolojik olarak açıklayan eleştirel bir çerçeve sunar.

Antroposen, çoğu zaman “insan”ı bütüncül bir fail olarak ele alma eğilimindedir. Bu yaklaşım, gezegen üzerindeki tahribatın tüm insanlığın ortak eyleminin sonucu olduğu izlenimini yaratabilir. Ancak metabolik çatlak yaklaşımı, bu genelleştirici anlatıyı sorgular ve ekolojik yıkımın belirli tarihsel üretim ilişkileriyle, özellikle kapitalist üretim tarzıyla bağlantılı olduğunu ileri sürer. Marx'ın toplum ile doğa arasındaki “metabolik ilişki” kavramından hareketle geliştirilen bu yaklaşım, kapitalist üretim biçiminin doğanın döngüsel süreçlerini bozarak kalıcı bir kopuş yarattığını savunur. Böylece Antroposen'de gözlemlenen çevresel krizler, metabolik çatlak kuramı aracılığıyla yapısal ve tarihsel bir bağlama oturtulur.

Bu bağlamda metabolik çatlak, Antroposen'i yalnızca jeolojik ya da çevresel bir dönem olarak değil, aynı zamanda belirli bir toplumsal örgütlenme biçiminin sonucu olarak düşünmeye imkân tanır. Sanayileşme, kentleşme, fosil yakıt temelli üretim ve küresel tarım sistemleri gibi süreçler, doğadan alınan maddelerin yeniden doğaya döndürülmesini engelleyerek ekolojik döngüleri kırılğan hâle getirir. Antroposen'in temel göstergeleri olan iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı ve toprak bozulması, bu kopuşun somut sonuçları olarak ortaya çıkar.

Sosyolojik açıdan bakıldığında, Antroposen ve metabolik çatlak arasındaki ilişki, çevresel sorunların teknik ya da bireysel tercihlerle açıklanamayacağını ortaya koyar. Bu sorunlar, üretim-tüketim ilişkileri, ekonomik büyüme ideolojisi ve güç eşitsizlikleriyle

doğrudan bağlantılıdır. Metabolik çatlak kavramı, Antroposen tartışmalarında sıklıkla ihmal edilen sınıfsal, politik ve ekonomik boyutları analize dâhil ederek çevre krizinin toplumsal niteliğini derinleştirir. Böylece Antroposen, insanlığın doğa üzerindeki etkisini tanımlayan bir kavram olmaktan çıkarak, bu etkinin hangi toplumsal koşullar altında ve kimler tarafından üretildiğini sorgulayan eleştirel bir tartışma alanına dönüşür.

Antroposen ve metabolik çatlak, birlikte ele alındığında, modern toplumların doğa ile kurduğu ilişkinin sürdürülemezliğini ortaya koyan güçlü bir sosyolojik çerçeve sunar. Antroposen, krizin ölçeğini ve görünürlüğüne sağlarken; metabolik çatlak, bu krizin yapısal nedenlerini ve toplumsal sorumluluklarını açığa çıkarır. Bu nedenle her iki kavramın birlikte değerlendirilmesi, çevre sosyolojisi ve eleştirel toplumsal teori açısından analitik olarak büyük önem taşımaktadır.

Antroposen ve Metabolik Çatlak Kavramlarına Sosyolojik Bakış

Günümüz sosyal bilimlerinde doğa ve toplum ilişkisini anlamak için iki önemli kavram karşımıza çıkmaktadır: Antroposen ve Metabolik Çatlak. Her ikisi de insanın doğa üzerindeki etkisini ve toplum-ekoloji ilişkisini analiz eder, fakat farklı teorik bakış açılarına sahiptir. Kavramların kullanım sıklığı giderek artmakla birlikte etkileri de pek çok alanda tartışma konusu olmaktadır. Bu açıdan sosyolojik bakış açısıyla bu kavramları değerlendirmek, sadece çevresel değişimi anlamakla kalmaz, aynı zamanda bu değişimin sosyal, ekonomik ve politik kökenlerini ve insan toplumunun doğa ile olan tarihsel ilişkisini de ortaya koymaktadır. Sosyologlar, Antroposen kavramını incelerken sadece fiziksel etkileri değil, sosyal eşitsizlikleri, güç ilişkilerini, politik tercihleri ve ekonomik sistemlerin doğa üzerindeki etkilerini de incelemektedir. Örneğin, kapitalist üretim biçimlerinin doğayı sömürmesi ve iklim değişikliğine yol açması bu çerçevede ele alınmaktadır.

Antroposen tartışmaları, iklim krizinin sadece bilimsel bir olgu olmadığını; aynı zamanda siyasi ve sosyal bir sorun olduğunu da açıklamaktadır (Uğur, 2021, s.576). Aynı zamanda kapitalist üretim süreçleri doğa ile insan arasındaki metabolik ilişkiyi de bozmaktadır. Önceleri tarımsal üretim daha sonra ise endüstriyel üretim süreçleri için doğadan alınan hammaddeler yeri doldurulamaz şekilde kullanılmaktadır. Bu sistematik kopuş, ekolojik döngüleri bozar ve uzun vadede çevresel sorunlara yol açar (Foster, 2012). Bu durum metabolik çatlakları oluşturur. Metabolik çatlaklar doğa ve insan arasındaki döngüsellliği bozar. Döngünün bozulması kırılmaları yaratır ve geri dönülemez zararları doğurur.

Bir başka deyişle; Antroposen ve metabolik çatlak kavramları, insan toplumlarının doğa ile kurduğu ilişkinin krizli niteliğini farklı ama birbirini tamamlayan teorik düzlemlerde ele alır. Antroposen kavramı, insan faaliyetlerinin gezegenin jeolojik, biyolojik ve iklimsel süreçleri üzerinde belirleyici bir güç hâline geldiğini vurgularken, metabolik çatlak kavramı bu etkinin ardındaki toplumsal ve ekonomik mekanizmaları görünür kılar. Bu nedenle

metabolik çatlak, Antroposen'in nedenlerini sosyolojik olarak açıklayan eleştirel bir çerçeve sunar.

Antroposen, çoğu zaman "insan"ı bütüncül bir fail olarak ele alma eğilimindedir. Bu yaklaşım, gezegen üzerindeki tahribatın tüm insanlığın ortak eyleminin sonucu olduğu izlenimini yaratabilir. Ancak metabolik çatlak yaklaşımı, bu genelleştirici anlatıyı sorgular ve ekolojik yıkımın belirli tarihsel üretim ilişkileriyle, özellikle kapitalist üretim tarzıyla bağlantılı olduğunu ileri sürer. Marx'ın toplum ile doğa arasındaki "metabolik ilişki" kavramından hareketle geliştirilen bu yaklaşım, kapitalist üretim biçiminin doğanın döngüsel süreçlerini bozarak kalıcı bir kopuş yarattığını savunur. Böylece Antroposen'de gözlemlenen çevresel krizler, metabolik çatlak kuramı aracılığıyla yapısal ve tarihsel bir bağlama oturtulur.

Bu bağlamda metabolik çatlak, Antroposen'i yalnızca jeolojik ya da çevresel bir dönem olarak değil, aynı zamanda belirli bir toplumsal örgütlenme biçiminin sonucu olarak düşünmeye imkân tanır. Sanayileşme, kentleşme, fosil yakıt temelli üretim ve küresel tarım sistemleri gibi süreçler, doğadan alınan maddelerin yeniden doğaya döndürülmesini engelleyerek ekolojik döngüleri kırılğan hâle getirir. Antroposen'in temel göstergeleri olan iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı ve toprak bozulması, bu kopuşun somut sonuçları olarak ortaya çıkar.

Sosyolojik açıdan bakıldığında, Antroposen ve metabolik çatlak arasındaki ilişki, çevresel sorunların teknik ya da bireysel tercihlerle açıklanamayacağını ortaya koyar. Bu sorunlar, üretim-tüketim ilişkileri, ekonomik büyüme ideolojisi ve güç eşitsizlikleriyle doğrudan bağlantılıdır. Metabolik çatlak kavramı, Antroposen tartışmalarında sıklıkla ihmal edilen sınıfsal, politik ve ekonomik boyutları analize dâhil ederek çevre krizinin toplumsal niteliğini derinleştirir. Böylece Antroposen, insanlığın doğa üzerindeki etkisini tanımlayan bir kavram olmaktan çıkarak, bu etkinin hangi toplumsal koşullar altında ve kimler tarafından üretildiğini sorgulayan eleştirel bir tartışma alanına dönüşür.

Antroposen ve metabolik çatlak, birlikte ele alındığında, modern toplumların doğa ile kurduğu ilişkinin sürdürülemezliğini ortaya koyan güçlü bir sosyolojik çerçeve sunar. Antroposen, krizin ölçeğini ve görünürlüğünü sağlarken; metabolik çatlak, bu krizin yapısal nedenlerini ve toplumsal sorumluluklarını açığa çıkarır. Bu nedenle her iki kavramın birlikte değerlendirilmesi, çevre sosyolojisi ve eleştirel toplumsal teori açısından analitik olarak büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'de Tarım ve Hayvancılığın Antroposen ve Metabolik Çatlak Perspektifiyle Sosyolojik Değerlendirmesi

Son yıllarda Türkiye'de tarım ve hayvancılık faaliyetleri, küresel çevresel değişimlerin ve yerel üretim ilişkilerinin birbiriyle kesiştiği bir döneme girmiştir. Antroposen çağının karakteristik özelliklerinden biri olarak insan etkinliği, özellikle tarımsal üretim ve hayvancılık üzerinden gezegenin jeolojik ve ekolojik süreçlerini dönüştürmeye devam etmektedir. Türkiye'de bu dönüşüm, iklim değişikliğinin artırdığı kuraklık, su kaynaklarının azalması ve toprak bozulması gibi somut çevresel etkilerle birlikte sürmektedir. Örneğin

2025'te yaşanan ülke çapındaki ciddi su kıtlığı, yağışlardaki uzun vadeli azalma ve yeraltı sularının hızla tükenmesi, özellikle Konya Ovası gibi tarım merkezlerinde tarımsal verimliliği olumsuz etkilemiştir; bu durum hem üretici toplumun ekonomik güvenliğini hem de yerel ekosistemleri derinden sarsmaktadır.

Türkiye'deki bu dönüşüm, yalnızca üretim süreçleriyle sınırlı kalmaz; toplumsal ilişkilerde de derin etkiler bırakır. Sürdürülebilirlik arayışları ve çevresel kaygılar, tarımsal üretimde yerel kültürlerin ve bilgi sistemlerinin önemini yeniden gündeme getirirken, modern tarım politikalarının baskın olduğu politik ekonomik çerçevede çiftçilerin özerkliği ise giderek azalır (Ronay Gündüz ve Ertör Akyazı: 2025). Bu durum, üretim ilişkilerinin sadece ekonomik değil aynı zamanda kültürel bir boyutta da kırılanlaşmasına neden olur; geleneksel tarımsal pratiklerin yerini piyasa odaklı, dışa bağımlı üretim modelleri almaya başlar. Hayvancılıkta da benzer eğilimler gözlemlenmektedir. Hayvan üretimi, özellikle büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, Türkiye'de hem iklim değişikliği baskısıyla hem de pazar odaklı girdi-çıkı ilişkileriyle sıranmaktadır. İklim değişikliğinin hayvansal üretim üzerindeki etkileri, mera alanlarının kuruması, su kıtlığı ve sıcaklık dalgalanmaları gibi unsurlarla hayvancılık faaliyetlerini doğrudan ilişkilendiren bilimsel çalışmalarla ortaya konulmuştur; bu etkileşim, yalnızca üretim verimliliğini değil aynı zamanda kırsal toplumların yaşam biçimini de yeniden şekillendirmektedir (İnan vd., 2025, s.366).

Bu dönüşümler, sosyolojik açıdan metabolik çatlak ile Antroposen'in birbirine bağlı birer olgu olduğunu göstermektedir. Antroposen, Türkiye'nin tarımsal ve hayvansal üretim sistemlerinde insan etkinliğinin gezegensel etkisini görünür kılarken, metabolik çatlak bu etkinin toplumsal üretim ilişkilerine nasıl nüfuz ettiğini açıklar. Böylece çevresel bozulma sadece bir ekolojik kriz olmaktan çıkıp, toplumsal yapıyı yeniden şekillendiren bir süreç hâline gelir; kırsal toplumların ekonomik dışlanması, kültürel erozyon ve üretim odaklı göçler gibi sosyal sonuçlar, bu kırılmanın somut göstergeleridir. Bu nedenle Türkiye'deki tarım ve hayvancılık deneyimi, Antroposen'in toplumsal dönüşümleri ile metabolik çatlağın sosyolojik boyutunu birlikte okuyan disiplinlerarası bir perspektiften değerlendirilmelidir. Böyle bir yaklaşım, çevresel krizleri yalnızca fiziksel değişimlerle değil, toplumsal ilişkilerdeki dönüşümlerle birlikte ele alarak daha kapsamlı bir kavrayış sağlar.

Yöntem

Sosyal bilimlerde nitel araştırmalar, toplumsal olguların nicel göstergelerden ziyade bireylerin deneyimlerini, anlam dünyalarını ve gündelik pratikleri üzerinden anlaşılmasını amaçlayan bir araştırma yaklaşımına dayanmaktadır. Nitel araştırma desenleri arasında yer alan yaşam öyküsü yaklaşımı, bireylerin doğrudan deneyimledikleri olaylar, süreçler ve toplumsal dönüşümler üzerinden geçmişe dair bilgiyi anlamayı amaçlayan bir yöntemdir. Bu desen, yaşanmışlıkların öznel anlatıları aracılığıyla belirli bir dönemin ya da toplumsal olgunun çok katmanlı biçimde çözümlenmesine olanak tanımaktadır (Demir, 2024, s.315).

Gerçekleştirilmiş olan bu çalışmada ise, Antroposen Çağı'nda ekolojik dönüşümler, kentleşme süreçleri ve tarımsal üretimde yaşanan yapısal kırılmaların aile kurumu üzerindeki

etkilerini derinlemesine analiz edebilmek amacıyla nitel araştırma deseni çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, birey ve doğa ilişkilerinin tarihsel, toplumsal ve mekânsal bağlamlarda kurulduğunu savunan yorumlayıcı paradigma temelinde yürütülmüştür. Çalışmanın kuramsal çerçevesi, Marx 'ın ve Foster'ın geliştirdiği "metabolik çatlak" kavramsallaştırmasına dayanmaktadır. Bu yaklaşım, ekolojik krizlerin yalnızca ekolojik krizlerin değil, aynı zamanda toplumsal ilişkiler, üretim biçimleri ve aile yapıları üzerinden yeniden üretildiğini vurgulanmaktadır.

Nitel araştırmalarda, nicel çalışmalarda olduğu gibi evreni istatistiksel olarak temsil edecek geniş örneklem büyüklüklerine ulaşmak temel bir amaç değildir. Bu araştırma yaklaşımında odak noktası, bireylerin öznel deneyimleri, anlamlandırma biçimleri ve algılarıdır. Bu nedenle veri toplama süreci, sınırlı sayıda katılımcı üzerinden derinlemesine bilgi elde etmeyi ve toplumsal olguların çok boyutlu biçimde analiz edilmesini hedeflemektedir (Ertugay,2021, s.63). Araştırmanın evrenini, Ankara ilinde kırsal ve kentsel alanlarda tarımsal üretimle doğrudan ya da dolaylı bir biçimde ilişkili olan aileler oluşturmaktadır.

Örneklem

Örneklem, amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Bu kapsamda, kırsal alanda yaşamaya devam eden, kırsal alandan kente göç etmiş ya da kentsel alanda tarımsal üretim pratiklerini sürdüren aile bireyleri araştırmaya dahil edilmiştir. Çalışma kapsamında farklı kuşakları temsil eden toplam 10 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kuşaklar arası farklılıklar, tarımsal bilgi aktarımı, aile içi dayanışma ve ekolojik farkındalık dönüşümünü inceleyebilmek açısından özellikle gözetilmiştir. Görüşme soruları, Antroposen Çağı üzerine yapılan çalışmalar, metabolik çatlak tartışmaları, Türkiye'nin 12. Kalkınma Planı ve 2025 Aile Yılı politika çalışmaları dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Verilerin Analizi

Görüşmelerden elde edilen veriler MAXQDA 2024 yazılımı programı üzerinden tematik olarak incelenmiştir. Bu doğrultuda, aşağıda yer verilen tematik eksenler tarafından şekillendirilmiştir;

- Aile içi işbölümü ve ekonomik dayanışma
- Tarımsal Üretim ve geçim stratejileri
- Kentleşme, göç ve mekânsal aidiyet
- Ekolojik risk algısı ve çevresel kırılganlıklar
- Kuşaklar arası kültürel ve tarımsal bilgi aktarımı

başlıkları altında analiz edilmiştir. Elde edilen veriler tematik analiz yöntemiyle değerlendirilerek, aile kurumunun Antroposen koşullarındaki dönüşümü ortaya konulmuştur.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, nitel araştırma deseni çerçevesinde derinlemesine veri üretmeyi amaçlayan sınırlı ölçekli bir saha çalışması olarak tasarlanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın bazı yapısal sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle araştırmanın örneklem büyüklüğü, nitel araştırma yaklaşımının doğasına uygun olarak sınırlı sayıda katılımcıdan oluşmaktadır. Bu durum, çalışmanın amacı açısından derinlikli veri üretimini mümkün kılmakla birlikte, bulguların nicel anlamda genellenebilirliğini sınırlandırmaktadır.

Araştırmanın coğrafi bağlamı, yalnızca Ankara ili ile sınırlıdır. Bu mekânsal sınırlılık, elde edilen bulguların Türkiye'nin farklı kırsal-ekolojik havzaları, tarımsal üretim modelleri ve bölgesel kültürel örüntüleri açısından doğrudan genellenmesini metodolojik olarak sınırlamaktadır. Dolayısıyla çalışma bulguları, bağlamsal geçerlilik çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Bununla birlikte, araştırmanın nitel yöntemle yürütülmesi, katılımcı anlatılarına dayalı öznel deneyimlerin derinlemesine analizine olanak sağlamakla birlikte, bu anlatıların farklı sosyal bağlamlarda nasıl yeniden üretildiğine ilişkin karşılaştırmalı bir analiz imkânı sunmamaktadır. Bu durum, özellikle kuşaklar arası farklılıklar, kadın emeği pratikleri ve tarımsal üretim stratejilerinin bölgesel çeşitliliği açısından sınırlayıcı bir etki üretmektedir.

Bu sınırlılıklar, çalışmanın bulgularının yorumlanmasında dikkate alınması gereken yapısal koşullar olarak değerlendirilmekte; araştırmanın sonuçları bu çerçevede genelleyici değil, bağlamsal ve analitik bir okuma mantığıyla ele alınmaktadır.

Bulgular

Bu bölümde, araştırma kapsamında katılımcılarla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen nitel veriler analiz edilmiştir. Bulgular, ailelerin tarımsal bilgi ve pratiklerini nasıl hatırladıklarını, yeniden nasıl ürettiklerini ya da terk ettiklerini bu süreçlerin kentleşme, ekolojik kırılganlık ve aile içi roller bağlamında nasıl anlamlandırıldığına odaklanmaktadır. Görüşmelerden elde edilen veriler, tarımın yalnızca salt bir ekonomik bir faaliyet olarak değil, aynı zamanda ailenin ortak hafızasında ve ayrıca kuşaklararası aktarımın ve mekânsal farklılaşmayla doğayla kurulan ilişkinin önemli bir birleşeni olarak yeniden tanımlandığını göstermektedir. Bu doğrultuda elde edinilen bulgular, tematik başlıklar altında sunulmaktadır.

Tarımsal Mirasın Ekonomik Sermayeye Dönüşümü

Kırsal alanların tarıma dayalı bir ekonomik yapıya sahip olması, bu bölgelerdeki sosyo-ekonomik yaşamın ve toplumsal dönüşümlerin büyük ölçüde tarımsal üretim süreçleri etrafında şekillendiğini göstermektedir. Tarımsal faaliyetlerin niteliği ve tarımdan geçimini sağlayan hanelerin üretim olanakları, kırsal yaşam standartlarını belirleyen temel dinamikler arasında yer almaktadır (Güreşçi,2009, s.55). Öte yandan, Antroposen çağının koşullarının görünürlüğünü kazandığı ekolojik belirsizlik ve tarımsal üretimin sürdürülebildiğine ilişkin kaygılar, genç kuşağın tarımla kurduğu ilişkiyi dolaylı ve mesafeli hale getirmektedir. Bu süreç, aile içinde tarımsal mirasın ve bilginin nasıl değerlendirileceğine dair çatışmaları

görünür kılmaktadır. Bu açıdan aşağıda yer verilmiş olan katılımcının anlatısı, bu dönüşümün aile içi ilişkiler bağlamında ortaya sunmaktadır;

“Genç nesil işi daha teknolojik kısmına bakıyor. Teknolojik ilerlemenin farkında ama tamamen bir yerden sonra güç savaşı başlıyor. Aileden kalan bir miras kaldığı için dolmuş almışlar mesela ziraat mühendisi olana ama toprakla bir pratiği olmadığı için ailesi ona dolmuş almış. (K-5, kentsel alanda yaşıyor.)”

K-5'in anlatısı, tarımsal mirasın üretimle ilişkili bir süreklilikten ziyade, ekonomik güvence sağlayan bir değere indirgenerek yeniden düzenlendiğini göstermektedir. Genç kuşağın tarımı daha çok teknolojik bilgi ve mesleki yeterlilik üzerinden tanımlaması, toprakla kurulan doğrudan ilişkinin zayıflamasına yol açmaktadır. Bu kopuş, aile içinin tarımsal mirasın tarımsal faaliyetlerin sürdürülmesi için değil, daha istikrarlı bir gelir sağlayacağı düşünülen kentsel bir yatırım aracına dönüştürülmesiyle sonuçlanmaktadır. Ziraat mühendisliği eğitimi almış birey için tarımsal pratiğin sürdürülebilir bir seçenek olarak görülmemesi, tarımsal mirasın ekonomik mirasa dönüştüğü bu yeniden konumlandırmayı görünür kılmaktadır.

Tarımsal mirasın nasıl değerlendirileceğine ilişkin kararlar, aile içinde kuşaklararası gerilimlere neden olmaktadır. Deneyime dayalı tarımsal bilgiyle kazanılan teknik bilgi arasında ortaya çıkan gerilim, aile içi otorite ve meşrutiye ilişkilerinin yeniden kurulmasına yol açmaktadır. Tarımdan çekilme ve tarım dışı yatırımlara yönelme kararları, aile içi güç dengelerinin somut bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bireylerin kentli yaşam içinde öğrenilmiş oldukları sermayenin sürekli genişleme zorunluluğunun inancı, birey ve doğa arasındaki ilişkinin içkin ve döngüsel bir bağ olmaktan çıkarak giderek dışlamasına yol açmaktadır (Erçandırılı,2021, s.996).

Bu süreçte doğa, insan varlığının maddi yeniden üretiminin temel unsuru olmaktan uzaklaşarak piyasa ilişkileri içerisinde metalaştırılmış bir kanyağa indirgemektedir. Bu bağlamda, Foster'in metabolik çatlak kavramsallaştırılması, bu kopuşun yalnızca ekolojik düzeyde değil, toplumsal ilişkiler ve kuramsal yapılar üzerinden de yeniden üretildiğine işaret etmektedir (Foster,2012). Öte yandan, kırsal alanda yaşamını sürdüren aileler ise tarımsal üretim, piyasa için üretimden ziyade aile içi süreklilik, kuşaklararası aktarım ve toprakla kurulan anlamlı ilişki üzerinden tanımlanmaktadır. Bu bağlamda tarımsal faaliyetler, yalnızca ekonomik bir faaliyet olmaktan öte aile kurumu içinde öğrenilen, aktarılan ve gündelik yaşam pratikleriyle iç içe geçmiş bir faaliyet olarak varlığını sürdürmektedir.

“Aileden gördüğümü devam ettiriyorum. Annem babam öğretti. Şimdi satmıyoruz ama aileyle yapılan, toprakla kurulan anlam çok güzel yapabilirsen o işi... Çocuklara öğretiyorum. Oğlan çiftçi; arpa, yulaf eker, hayvancılara satar. Devlet elimize destek verse, mazot yardımı versin, kurak gelince dayanılmıyor. Pancar dairesine borçluyuz. Sonra ben ailemle bu işi yapsam nedir ki? (K-2, kırsal alanda yaşıyor) “

K-2'in ifade ettiği üzere “ailede öğretilen” bir pratik olarak tanımlanması, tarımsal bilginin formel eğitimden ziyade deneyim ve gündelik pratiklere aracılığıyla aktarıldığına

işaret etmektedir. Aile kurumu ile yapılması biçimiyle anlam kazanması, piyasa odaklı üretim mantığının kısmi bir ayrıştırılmayı da ortaya koymaktadır. Bu durum, tarımın aile içinde bir geçim stratejisinden çok, aile içi sürekliliğin ve kimliğin yeniden inşasında üretilen bir faaliyet bir pratik olarak konumlandığını da göstermektedir.

Öte yandan, katılımcının anlatısında devlet desteğine yapılan vurgu bizzat tarımsal üretimin bu aileler açısından ne denli kırılgan bir zeminde sürdürüldüğünü görünür kılmaktadır. Mazot desteği, kuraklık ve borçluluk gibi durumlar esasen tarımsal faaliyetin bireysel emek ve aile dayanışmasıyla sınırlı kalamayacağını, tarımın sürdürülebildiğinin doğrudan politik ve ekonomik yapılarla da ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, 12. Kalkınma Planı'nda yer alan kırsal kalkınma, tarımsal üretimin sürdürülebilirliği ve aile kurumunun desteklenmesi hedeflerinin saha düzeyinde ne ölçüde karşılık bulunabildiğinin veyahut da öncelik verilmesinin öneminin de tezahürünü yansıtmaktadır.

2025 Aile yılı çerçevesinde vurgulanan aile içi dayanışma, kuşaklar arası bağların güçlendirilmesi ve aile temelli üretim pratiklerinin korunması hedefleriyle de oldukça paraleldir. 2025 Aile yılı kapsamında öne çıkarılan "aile içi dayanışma", "kuşaklar arası bağların güçlendirilmesi" ve "ailenin toplumsal dayanıklıktaki rolü" söylemleri, K-2'in anlatısındaki somut bir karşılık bulmaktadır. Tarımsal üretim, katılımcı açısından yalnızca salt bir ekonomik faaliyet değil aksine aile bireylerini bir arada tutan, bilgi ve kolektif hafızasının aktarıldığı öğretildiği ve pekiştirildiği bir pratik olarak tanımlanmaktadır.

Bu yönüyle aile kurumu, Antroposen çağında öncelikle ekolojik krizlerin etkilerine karşı mikro ölçekte bir dayanıklılık alanı üretmektedir. Bu bağlamda, Antroposen çağında ilan edilen 2025 Aile Yılı, yalnızca aile içi ilişkilerinin güçlendirilmesi hedefleriyle normatif bir çerçeve olarak değil, ailelerin doğayla, üretimle ve kamusal politikalarla kurdukları ilişkilerin yeniden düşünülmesi gerektiren bir müdahale alanı olarak ele alınmalıdır. Katılımcının anlatısı, aileyi ekolojik krizin dezavantajlı grubu olarak değil, bahsedilen krizin gündelik pratikler düzeyinden yönetilmeye çalışan ancak yapısal destekler olmaksızın kırılganlaşan bir aktör olarak konumlandırmaktadır. Böylece aile, Antroposen çağında hem insan doğa ilişkisinin son taşıyıcısı hem de bu ilişkinin sürdürülebilirliği açısından en fazla yüklenen toplumsal kurum haline de dönüşümünün tezahürünü yansıtmaktadır.

Tarımsal Üretimin Mekânsal ve Aile içi Örgütlenmesi

Emek ve değer ilişkisi tarımsal faaliyet de daha da derinleşen görünmeyen kadın emeğine ve ücretsiz aile işçiliğine dönüşmektedir (Candan ve Özalp Günel, 2013, s.100). Bu açıdan, kadın emeği kırsal üretimin görünmeyen taşıyıcısıdır. Aile içi dayanışma, kırsal yaşamın sürdürülebildiğini sağlamaktadır. Ancak bu dayanışma, çoğu zaman kadınların ev içi ve tarımsal yeninden üretim süreçlerinde üstendikleri yoğun ve görünmez emek üzerinden kurulmaktadır. Yemek hazırlama, üretim alanına destek sağlama, bakım ve temizlik gibi faaliyetler, tarımsal üretimin maddi koşullarını mümkün kılmaktadır. Öte yandan üretimin ekonomik tanımları içerisinde çoğu zaman yer bulamamaktadırlar. Bu durum, kırsal üretimin sürekliliğini cinsiyetleştirilmiş bir emek rejimi üzerine inşa edildiğinin de tezahürünü

içermektedir. Bu anlamda kadın emeği, metabolik çatlağın etkilerinin kırsal yaşamda doğrudan hissedildiği koşullarda, ekolojik ve toplumsal yeniden üretimin başlıca taşıyıcılarından biri haline gelmektedir. Aynı zamanda, tarımsal üretimde güvencesiz çalışma biçimlerinin yaygınlığı ve kadın emeğinin büyük ölçüde görünmez kılınması, kadınların üretim sürecine sağladıkları yoğun katkılara rağmen bu süreçten eşit ve adil biçimde yararlanamadıklarını ortaya koymaktadır (Kaşıkırık, 2022, s. 114).

“Tarımda sadece üretici olarak erkek tarafı yok. Yemeği hazırlamak gibi köydeki kıyafetleri yıkamak gibi işlerde var. Küçük tüpten yemek hazırlanır. Mesela kayınpederim tarlaları ayırmışlar herkes kendi yerini ekip biçiyor yemeği yapıp tarlaya götürüyoruz. Tabi ortak yerlerde var mesela Bala’da o taraf yemek yapıp götürecektir yakın bi yer olursa da ben yapıp götüreceğim. (K-6, kentsel alanda yaşıyor)”

Yukarıda yer verilen K-6’nın anlatısında aile içinde arazilerin paylaşılması, üretimin bireyselleştiği izlemine verse de ortak aile geçiminin sağlanması veya da geleneksel tarımsal faaliyet sürdürülebildiğinin devamının sağlanması için ilişkinin varlığını da göstermektedir. Özellikle kadınlar tarafından üstlenilen bu hareketli emek, tarımsal üretimin mekânsal sınırlarını genişletmekte, kır ve kent arasında dolaşan bir yeniden üretim ağı oluşturmaktadır. Bu süreçte kadınlar, yalnızca ev içi bakım ve yeniden üretim emeğini değil, aynı zamanda tarımsal üretimin gündelik organizasyonunu da üstlenerek, birey ve doğa arasındaki ilişkinin sürekliliğini sağlamaktadır.

“Fasulye vardı tarlamda o satılmadı kurtum getirdim karpuz vardı kurtum getirdim. Eşim sürme yapıyor sular damlama sistemi kurduk ama elektrik fazla geliyor sattığımız onu kurtarmıyor sıcaktan fasulyeler kurudu. Eşim olmadığında el arabasıyla 2-3 kasa getirebilsem getiriyorum. (K-1, kırsalda yaşıyor)”

Yukarıda yer verilen K-1’in anlatısında, kadınların tarımsal üretimde yalnızca tarımsal üretimin gerçekleştirildiği mekânsal alanda emekleriyle değil, aynı zamanda ev içinde sahip oldukları geleneksel bilgi ve beceriler aracılığıyla da üretim sürecine aktif biçimde dahil olduklarını göstermektedir. Pazara sunulmayan ya da ekonomik değer üretmeyen ürünler, kadınların gündelik deneyimlerine dayalı pratikleri sayesinde aile tüketimine ve gelirine yönlendirilmekte veya da artı ürün olarak değerlendirilerek kaybın önlenmesini sağlamaktadır. Fasulye ve karpuz gibi ürünlerin kurutulması üretimin tamamen kayba dönüşümünü engelleyen bir yeniden üretim stratejisi olarak öne çıkmaktadır. Katılımcının aktardığı bu pratik, yalnızca sözlü anlatılarla değil, aynı zamanda saha da görüntülenen görsel veriler aracılığıyla da görünür hale gelmektedir.^{iv}

^{iv} (Bknz. Görsel 1.)

Şekil 1. Kırsalda artı ürünün ev içi işlenmesi ve değerlendirilmesi (Katılımcı K-1 tarafından paylaşılan saha görsel)

Yukarıda yer verilmiş olan Şekil 1' de görüldüğü üzere üretim süreçlerinin kayıplarını telafi eden kurucu bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcılar, tarımsal faaliyetlerin azalmasıyla birlikte aile içi iş bölümünün dönüştüğünü, ekonomik dayanışma pratiklerinin ise giderek kırılgan hale geldiğini ifade etmektedir. Özellikle kırsal alanlardan kente göç eden ailelerde, kuşaklar arası dayanışmanın zayıfladığı, tarımsal bilgi ve kültürel hafızanın aktarımında kopukluklar yaşandığı gözlemlenmiştir. Kentsel alanlarda tarımla ilişkisini sürdüren aileler ise mekânsal aidiyet algılarının belirsizleştiğini ve ekolojik risklere karşı daha savunmasız hale geldiklerini dile getirmiştir. Bununla birlikte, bazı ailelerin ekolojik farkındalık geliştirdiği ve sınırlı da olsa sürdürülebilir tarım pratiklerini sürdürmeye çalıştığı görülmektedir. Bu durum, ailelerin Antroposen koşullarında yalnızca edilgen aktörler olmadığını, aynı zamanda uyum ve direnç stratejileri geliştirdiğini ortaya koymaktadır.

Tarımsal Üretimde Aile İçi Adalet ve Denge Pratikleri

Tarımsal emeğin aile içinde örgütlenişi, rastlantısal tercihlerden ziyade, aile üyelerinin deneyimleri ve hane içindeki konumları temelinde biçimlenen örtük bir düzen üzerinden şekillenmektedir. Bu dağılım, aile üyelerinin fiziksel yeterlilikleri, yaşları ve gündelik sorumlulukları dikkate alınarak, zaman içinde yerleşik bir düzen haline gelmektedir. Araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler çoğu zaman açıkça konuşulmadan, herkes tarafından bilinen ve kabul edilen bir çerçeve içinde çözüldüğünü göstermektedir. Bu yönüyle, emek paylaşımı, dışsal bir otoritenin dayatmış olduğu iş bölümü olmaktan çok, belirsizlik ve kırılganlık koşulları altında ailenin kendi iç işleyişiyle ürettiği bir denge pratiği olarak ortaya çıkmaktadır. Bu pratik, hem üretimin sürekliliğini güvence altına almakta hem de aile içi ilişkinin görece adaletini sağlamaktadır.

“Kayımpederim eşime ve küçük erkek kardeşine eşit olacak şekilde 1,5 ton gübre ya da traktör alınacak eşimin payını vermeden alınması gerekiyorsa %50 vermesi gerekiyorsa %5’ini ödüyor eşim. Payı tek bir erkek topluyor. O dağıtıyor ya da alıyor. (K-7, Kırsal alanda yaşıyor)”

Yukarıda yer verilen K-7'nin anlatısında, tarımsal girdilerin maliyetlerinin aile içinde "eşitlik" ilkesine referansla paylaşıldığını göstermektedir. Gübre veyahut da traktör alımı gibi kolektif harcamalarda, eş ve kardeş arasında maddi yükün dengeli biçimde bölünmesi, aile içinde adalet duygusunun korunmasına yönelik bir mekanizma olarak işlemektedir. Ancak bu eşitlik, dağıtımın ve kararın tek bir erkek figürü üzerinden yürütülmesiyle birlikte düşünülmemelidir. K-7'nin anlatısında "payı erkek topluyor, o dağıtıyor ya da alıyor" yaklaşımı, aile içi denge rejiminin cinsiyetleştirilmiş bir otoriteye iç içe geçtiğini ortaya koymaktadır. Böylece tarımsal emek ve kaynak paylaşımı, biçimsel olarak eşitlik ilkesine dayanırken; erkek merkezli bir temsil ve denetim mekanizması üzerinden örgütlenmektedir.

"Hasattan elde edilen paydan bir kardeşin aile tarafı eğer mutfak dolaplarını değiştiriyorsa diğer tarafın da değiştiriliyor adaletsizlik olmasın diyerek. Hak geçmiyor o zaman bir bilgisayar alınıyorsa diğer kardeşe de bilgisayar alınıyor. (K-7, Kırsal alanda yaşıyor)"

Öte yandan, K-7'nin yukarıda yer verilmiş olan anlatısı, tarımsal üretimden elde edilen değer aile içinde nasıl dolaşıma sokulduğunu ve bu dolaşımın "metabolik çatlak" bağlamında nasıl onarıcı bir işlev üstlendiğini de göstermektedir. Marx'ın kavramsallaştırdığı metabolik çatlak kavramı, insan ile doğa arasındaki döngünün kopuşuna işaret ederken, kırsal bağlamda bu kopuşun aynı zamanda üretim ile yeniden üretim arasındaki ilişkinin kırılanlaşması anlamının da tezahürünü yansıtmaktadır. Hasat, yalnızca doğadan alınan bir değer değil; aile içinde yeniden dağıtılması gereken bir ortak metabolik yansıma olarak işlemektedir.

K-7'nin "hak geçmiyor o zaman" ifadesi, bu düzenlemenin yalnızca ahlaki değil, aynı zamanda metabolik bir hassasiyet taşıdığını göstermektedir. Doğadan çekilen değer aile içinde dengeli biçimde dağılması, Antroposen Çağı'nın karakteristik özelliği olan eşitsiz yoğunlaşmaya karşı yerel bir karşı direnç hareketliliğini de üretmektedir. Böylece aile kurumu, tarımsal çıktıyı bireysel avantajlara dönüştüren birikim yaklaşımına teslim edilmek yerine, onu ilişkisel bir dolaşıma sokarak bahsedilen çatlak derinleştirmemeye çalışmaktadır. Bu yönüyle aile kurumu, Antroposen'in parçalayarak ilerleyen üretim rejimi karşısında, insan – doğa – emek döngüsünü mikro ölçekte yeniden bağlamaya çalışan bir tampon alan işlevi görmektedir.

Tarlada Üretim, Hane İçinde Yeniden Üretim

Kırsal alanda tarımsal üretim giderek bireyselleşen mülkiyet ilişkileri üzerinden tanımlansa da dahada gerçekleştirilen görüşmelerde gündelik pratikler bahsedilen bireyselleşmenin tam anlamıyla karşılık bulmadığını göstermektedir.

"Bizim ailedeki tarlalar ayrılmıştır. Herkes kendine ait olanı ekip biçiyor. Kadınlarda yemeğini yapıp tarlaya götürüyoruz. Bazen tüpü alıp tarlada yemek yapıyoruz. Mesela geçen dönem bizim

tarla da ekim vardı on gün boyunca kardeşlerim, eşim, dostum geldi. Toprağı hirke bırakıyoruz. Toprağın dinlendirilmesi lazım yani havalandırılması lazım. O zaman da kadınlar uzun süre orada kaldığımız için de sadece oranın yemeği değil köydeki insanların kıyafetleri de yıkanır. (K-3, Kırsal alanda yaşıyor)”

K-3'in vermiş olduğu ifadesinde esasen tarımsal üretimin “bireysel mülkiyet” ile “kolektif emek” arasında nasıl eklemlendiğini; özellikle kadın emeğinin tarlayla birlikte hane sınırlarını aşarak nasıl genişlediğini de göstermektedir. Bu bağlamda tarla, yalnızca üretimin gerçekleştiği bir alan değil; hanenin mekânsal olarak genişlediği, üretim ile yeniden üretimin iç içe geçtiği bir toplumsal uzama dönüşmektedir. Böylece bireysel mülkiyet yaklaşımıyla değerlendirilen tarımsal faaliyet, gündelik hayat içinde aile ve akrabalık ağları tarafında yeniden kolektifleştirilmekte; her ne kadar kadınların tarımsal üretim içinde ücretsiz aile işçisi konumuna sıkışmasının temel nedenlerinden biri, Türkiye’de tarım dışı istihdam olanaklarının sınırlı kalmasıdır (Ergün &Özmen Yılmaz,2024, s.1602). Ancak, kadının emeği bu dönüşümün temel taşıyıcısı olarak işlev görmektedir. Sonuç olarak bu gerilim, kırsal faaliyetin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda ilişkisel ve toplumsal bir pratik olarak sürdürüldüğünü göstermektedir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Çağdaş literatürde, dünyanın çok katmanlı bir ekolojik kriz sürecine girdiği yönünde geniş bir uzlaşa bulunmaktadır. Bununla birlikte, bu krizin derinliği, zamansallığı ve toplumsal yapılara sirayet etme biçimleri; özellikle de mevcut toplumsal düzenlerin sürdürülebilirliğini tehdit edecek ölçekte bir çözülmeye yol açıp açmayacağı, günümüzde hâlen kuramsal ve ampirik düzeyde tartışılmaya devam etmektedir (Kanbak,2018, s.194). Özellikle kentleşmeyle birlikte, insanın besin ve enerji döngüsündeki tamamlayıcı rolünü ortadan kaldırmış, birey ve toprak metabolizmasının bütünlüğünü bozmuştur. Bu kesinti, tüketilen öğelerin toprağa geri dönmesini engelleyerek doğal yenilenme süreçlerini aksatmıştır. Marx’ın kuramsal çerçevesinde bu durum, sosyal metabolizmada bir yarılma olarak tanımlanmaktadır (Özügürlü,2023, s.543). Bu bağlamda, elde edilen bulgular, metabolik çatlak kavramının Türkiye’deki kentleşme ve tarım politikaları bağlamında aile kurumunu anlamada önemli bir analitik çerçeve sunduğunu göstermektedir. Tarımsal üretimin piyasa ve rant odaklı dönüşümü, yalnızca ekolojik dengeyi değil, aile temelli toplumsal örgütlenmeyi de zayıflatmaktadır. Bu bağlamda, aile kurumu Antroposen Çağı’nda hem ekolojik krizlerin taşıyıcısı hem de bu krizlere karşı potansiyel bir dayanışma alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Ailelerin geliştirdiği uyum stratejileri, kültürel süreklilik, toplumsal dayanışma ve ekolojik duyarlılık süreçlerinin iç içe geçtiği dinamik bir dönüşüme işaret etmektedir.

Bu çalışma, Antroposen Çağı’nda kentleşme, tarımsal dönüşüm ve aile kurumu arasındaki ilişkinin yalnızca çevresel bozulma ya da ekonomik yeniden yapılanma çerçevesinde ele alınamayacağını ortaya koymaktadır. Marx ve Foster’ın metabolik çatlak yaklaşımından hareketle yapılan analiz, Türkiye bağlamında tarımsal üretimin piyasa merkezli dönüşümünün ekolojik döngüleri kesintiye uğratmakla kalmadığını; aynı zamanda

aile kurumunun toplumsal yeniden üretim, dayanışma ve kültürel aktarım işlevlerini de yapısal biçimde zayıflattığını göstermektedir.

Bu yönüyle Antroposen, doğa ve toplum arasındaki ilişkinin tarihsel olarak belirli üretim ilişkileri altında yeniden kurulduğu özgül bir toplumsal koşul olarak kavramsallaştırılmaktadır. Araştırma bulguları, tarıma dayalı geçim stratejilerinin çözülmesinin aile yapılarında çok katmanlı kırılmalıklar yarattığını ortaya koymaktadır. Tarımsal mirasın kuşaklar arası ortak bir üretim pratiği olmaktan çıkarak ekonomik bir güvence ya da yatırım aracına indirgenmesi, deneyime dayalı bilginin aktarımını sekteye uğratmakta ve aile içi ilişkileri yeniden yapılandırmaktadır. Genç kuşakların tarımdan uzaklaşması, bireysel tercihlerden ziyade, kent merkezli istihdam rejimleri, eğitim politikaları ve küçük ölçekli tarımın giderek sürdürülemez hâle gelmesiyle ilişkilidir. Bu durum, metabolik çatlağın yalnızca ekolojik bir kopuş değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir yarılma olarak işlediğini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte çalışma, ailelerin Antroposen koşullarında tamamen edilgen aktörler olmadığını da ortaya koymaktadır. Özellikle kırsal alanlarda sürdürülen aile temelli tarımsal pratikler, ekolojik belirsizlikler ve ekonomik güvencesizlikler karşısında mikro ölçekte dayanıklılık ve uyum alanları üretmektedir. Kuşaklar arası işbirliği toprağa dayalı deneyimsel bilgi ve aile içi dayanışma, piyasa mantığının dışında kalan alternatif toplumsal yeniden üretim biçimlerine işaret etmektedir. Ancak bu pratiklerin sürekliliği, yapısal destekler olmaksızın giderek daha kırılmal bir zemine oturmaktadır.

Çalışmanın önemli katkılarından biri, kadın emeğini sosyo-ekolojik yeniden üretimin merkezi bir unsuru olarak görünür kılmasıdır. Bulgular, tarımsal üretimle birlikte ev içi bakım, gıda işleme ve kayıp önleyici pratiklerin büyük ölçüde kadınlar tarafından üstlenildiğini ortaya koymaktadır. Antroposen bağlamında bu cinsiyetlendirilmiş emek rejimi, ekolojik krizlerin mevcut toplumsal eşitsizlikleri derinleştirdiğini ve çevresel risklerin yönetiminin büyük ölçüde görünmez emek üzerinden gerçekleştiğini göstermektedir.

Bu bulgular ışığında çalışma, aileyi yalnızca korunması gereken normatif bir kurum olarak ele alan politika yaklaşımlarını sorgulamaktadır. 12. Kalkınma Planı ve 2025 Aile Yılı çerçevesinde vurgulanan aile dayanıklılığı söylemi, tarımsal üretimin sürdürülebilirliği, kırsal yaşamın desteklenmesi ve toplumsal yeniden üretimin maddi koşullarıyla birlikte düşünülmeyişi sürece sınırlı kalmaktadır. Aile temelli tarımsal üretim biçimlerinin korunması, kuşaklar arası bilgi aktarımını destekleyen mekanizmaların oluşturulması ve kadın emeğinin tanınmasına yönelik yapısal düzenlemeler, metabolik çatlağın toplumsal etkilerini azaltmaya yönelik temel müdahale alanları olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, Antroposen ve metabolik çatlak perspektiflerini aile kurumu, tarımsal üretim ve toplumsal dönüşüm bağlamında ele alan nitel bir saha araştırması olarak, yeni araştırma alanlarına yönelik önemli tartışma başlıkları üretmektedir. Ancak elde edilen bulgular, daha geniş karşılaştırmalı ve derinleştirici araştırmalarla desteklenmeye açık bir yapı sergilemektedir.

Gelecek araştırmalar açısından, farklı coğrafi bölgelerde yürütülecek karşılaştırmalı saha çalışmalarının, metabolik çatlağın bölgesel üretim ilişkileri, ekolojik kırılmalıklar ve aile yapıları üzerindeki etkilerini daha görünür kılmaya beklenmektedir. Özellikle kuraklık riski yüksek havzalar, tarımsal yoğun üretim bölgeleri ve göç veren kırsal alanlar arasında yapılacak karşılaştırmalı analizler, bağlamsal çeşitliliğin sosyolojik olarak kavranmasına katkı sağlayacaktır. Bunun yanı sıra, bu çalışmada tematik düzeyde ele alınan kuşaklar arası aktarım, ayrı bir araştırma eksenini olarak derinleştirilebilir. Kuşaklar arası tarımsal bilgi aktarımı, ekolojik farkındalık ve üretim kültürünün dönüşümü, uzunlamasına araştırma tasarımlarıyla incelenerek daha güçlü analitik sonuçlar üretilebilir.

Özellikle kadın emeği bağlamında, mikro ölçekli etnografik çalışmaların geliştirilmesi önemlidir. Kadınların tarımsal üretimdeki görünmeyen emeği, bakım pratikleri, yeniden üretim stratejileri ve aile içi örgütlenme süreçleri, mikro-etnografik yöntemlerle incelendiğinde metabolik çatlağın toplumsal yeniden üretim boyutları daha açık biçimde görünür kılınabilecektir. Bu yönüyle gelecek çalışmaların, yalnızca normatif politika önerileri üretmek yerine, bulgulardan doğrudan türetilmiş, yöntemsel olarak derinleşmiş ve tematik olarak ayrılmış araştırma tasarımlarına yönelmesi, Antroposen ve metabolik çatlak literatürünün sosyolojik katkısını güçlendirecektir.

Sonuç olarak bu çalışma, Antroposen'i yalnızca çevresel bir krizler çağı olarak değil, belirli üretim ilişkileri, kentleşme dinamikleri ve güç eşitsizlikleri tarafından şekillenen toplumsal bir durum olarak ele almaktadır. Metabolik çatlak perspektifi, ekolojik bozulma ile aile kurumundaki dönüşümü birlikte analiz etmeye imkân tanıyan güçlü bir sosyolojik çerçeve sunmaktadır. Doğa, toplum ve aile arasındaki ilişkinin yeniden bütünleştirilmesi, teknik çözümlerin ötesine geçen; toplumsal yeniden üretimi, ekolojik sürdürülebilirliği ve sosyal adaleti birlikte gözetken bütüncül politikaların geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Kaynakça

- Bekaroglu, E. (2022). Antroposen: küresel değişimin politiği. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 62(2), 1130-1149. <https://doi.org/10.33171/dtcjournal.2022.62.2.12>
- Candan, E., & Özalp Günel, S. (2013). Tarımda kadın emeği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 19(1 ve 2), 93-101.
- Demir, E. (2024). Sosyal bilimlerde nitel araştırma teknikleri üzerine betimsel bir çalışma. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(46), 313-328. <https://doi.org/10.21550/sosbilder.1340355>
- Erçandırılı, Y. (2021). Dünya Metabolizmasında Yarık: COVID-19, Ekoloji ve Neoliberalizmin Diyalektik Birlikteliği Üzerine. *Mülkiye Dergisi*, 45(4), 993-1018.
- Ergün, Z. E., & Özmen Yılmaz, D. (2024). Cinsiyetli ve Çelişkili Bir Kategori Olarak Ücretsiz Aile İşçiliğinin Türkiye'deki Seyri. *Çalışma ve Toplum*, 4(83), 1585-1626. <https://doi.org/10.54752/ct.1569674>
- Ertugay, F. (2019). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma/Esnek Desen Araştırması: Alana İlişkin Zorluklar, Sorunlar ve İmkânlar. *Nitel Sosyal Bilimler*, 1(1).
- Foster, B. J., York, R., Clark, B. (2023). Ekolojik Yarık: Kapitalizmin Gezegene Karşı Yarıışı. İstanbul: MARX21 yayınları
- Foster, J. B. (2012). Marksist ekoloji. (B. Baysal, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Güreşçi, E. (2009). Kırsal göç ve tarım politikası arasındaki ilişki. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (22), 51-67.
- İnan, İ., Turan, M., Bingöl, M. (2025). Çiftlik Hayvanları ve İklim Değişikliği Arasındaki Karşılıklı Etkileşim, *Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi*, 12(3): 365-373
- Kanbak, A. G. (2018). Endüstriyel Tarımın Ekolojik Krizine Karşı Kentsel Tarım Bir Çözüm Olabilir Mi? *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(3), 193-204. <https://doi.org/10.18037/ausbd.552556>
- Kaşıkcık, A. (2022). Tarımsal emeğin görünmeyen yüzü: Tarımda kadın temsili üzerine bir araştırma. *UPA Strategic Affairs*, 3(2), 111-131.
- Kovel, J. (2007). The enemy of nature: The end of capitalism or the end of the world?. London: Zed Books.
- Özügürlü, H. Y. (2023). Tarımsal Üretimin Ekonomi Politiği ve Kamu Politikaları. *Politik Ekonomik Kuram*, 7(2), 538-551. <https://doi.org/10.30586/pek.1386546>
- Ronay Gündüz, İ. ve Ertör Akyazı, P., (2025) Türkiye'de agroekoloji: Kırsal yapı değişirken, söylemler çekişiyor. <https://tr.boell.org/tr/2025/10/20/turkiyede-agroekoloji-kirsal-yapi-degisirken-soylemler-cekisiyor>
- Steffen, W., Crutzen, P. J., & McNeill, J. R. (2007). The Anthropocene: Are humans now overwhelming the great forces of nature. *Ambio*, 36(8), 614-621
- Uğur, Aydın. Antroposen: İklim Krizi mi Yoksa Uygarlık Krizi mi? *Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi*. 2021, Vol. 2(3), 557-579

